

6. Динерштейн Э., Берковиц Л. Реакции жертвы в фильмах агрессивно-эротического содержания как фактор, влияющий на насилие над женщинами // Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. - СПб.: Питер, 2000.
7. Журналистика в мире политики: Исследовательские подходы и практика участия / Ред.-сост. С.Г. Корковенко. - СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2004.
8. Изард К.Э. Психология эмоций. - М.: Изд-во «Питер», 2000.
9. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння. Серія: Медіакритика. - Львів: ПАІС, 2004.
10. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. - М., 1994.
11. Як висвітлювати конфлікти у ЗМІ: досвід закордонних семінарів // Медіакритика. - 2004. - № 6. - С. 46-47.

Поступила до редакції 22.08.2007 р.

УДК 070

Михальчук В.Ф.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ

Михальчук В.Ф. Национальное информационное пространство как среда информационных операций

В свят с переходом к информационному обществу государство, общество и отдельный человек получают новый спектр угроз — угроз информационных. Именно поэтому остро стоит проблема национального информационного пространства, как главного поля боя.

Ключевые слова: *информационное пространство, информационные операции, информационная уязвимость*

Михальчук В.Ф. Національний інформаційний простір як середовище інформаційних операцій

У зв'язку з переходом до інформаційного суспільства держава, суспільство та окрема людина отримують новий спектр загроз - загроз інформаційних. Саме тому гостро постає проблема національного інформаційного простору, як головного поля бою.

Ключові слова: *інформаційний простір, інформаційні операції, інформаційна уразливість*

Mykhalchuk V.F. The national informational sphere as the psyops environment

As a result of human sphere transformation to informational society state, society and each human faces with new kind of risks — informational risks. That's why in our time sharply stands informational sphere problem.

Key words: *informational sphere, psyops, informational vulnerability*

Актуальність. Протягом останніх десятиліть у світі відбуваються принципові трансформації як середовища існування людини, так і її свідомості: на зміну індустріальному суспільству, де пріоритетом була промисловість, прийшло інформаційне суспільство, у якому домінують інформація і комунікативні технології. Принциповою характеристикою цього процесу є те, що інформація стає найбільш важливою цінністю, а індустрія отримання, обробки й трансляції інформації - провідною галуззю діяльності людства, куди з кожним роком вкладають все більш значні капітали. На фоні цих процесів інформація постає в якості стратегічного ресурсу цивілізації, наявність якого дозволяє забезпечити переваги в сфері матеріальних ресурсів, і відповідно, відсутність якого призводить до суттєвих втрат в політичній, економічній й соціальній сферах.

Внаслідок такого роду трансформацій, технології з'ясування інтересів на світовій арені носять перш за все несилловий характер. Це протистояння якісно нового типу, які відбуваються на інформаційному просторі з використанням інформаційної зброї, метою використання якої постають не матеріальні об'єкти, а сама людина - її свідомість і сама інформація. Саме цим можна пояснити гостру необхідність звернути увагу на інформаційний простір. Оскільки засоби масової комунікації (ЗМК) є основними інформаційними носіями, що утворюють вертикальні та горизонтальні зв'язки між комунікатерами, ЗМК, трансформуючи та створюючи уявлення про явища, поняття і формуючи відповідні стереотипи та програмовану поведінку, виявилися могутнім інструментом "інформаційно-психологічного впливу як на індивідуальну, так і на масову свідомість" [13, с.152]. Відповідно необхідно визначитись з поняттям "національний інформаційний простір", обсягами, змістом і механізмами його формування. Оскільки основною цінністю як для суспільства, так і для окремої людини поступово стають інформаційні ресурси, проблеми формування інформаційного простору як чинника забезпечення національних інтересів, виходять на перший план. У цьому контексті

актуальність проблем формування національного інформаційного простору з метою прищеплення національних цілей шляхом реалізації інформаційної політики не викликає сумнівів.

Постановка проблеми. Під національним інформаційним простором розуміють “всю сукупність Інформаційних потоків як національного, так і іноземного походження, які доступні на території держави” [6, с.21]. Звідси Internet - цікавий як новий і найбільш небезпечний тип ЗМК, оскільки на нього практично не поширюється юрисдикція держави, в той час як Internet має соціально-політичний характер і вбирає в себе як територіальний, так і віртуальний фактори.

В Концепції національної інформаційної політики подається таке визначення: “Національний Інформаційний простір - сфера, у якій здійснюються інформаційні процеси та встановлюються інформаційні відносини між суб'єктами під юрисдикцією держави” [9]. Отож, Інформаційний простір - надзвичайно важливе політичне поняття, яке у вартісній шкалі соціальних цінностей можна поставити на друге місце після державної незалежності. Відповідно, держава зобов'язана забезпечити використання національного інформаційного простору в інтересах саме держави: якщо вона цього не зробить, то він буде використаний проти неї самої [2].

З точки зору теорії відкритих систем, де під відкритими системами “розуміється сукупність суспільств і суспільної свідомості, незважаючи на їх національні, етнічні, релігійні, політико-економічні та правові розбіжності та протиріччя, які існують в світовому просторі як система з'єднаних між собою судів з допомогою інформаційних телекомунікацій” [12, с.217], широкий доступ усіх верств населення до ЗМК здатен якісно змінити відносини у самому суспільстві. Оскільки “масова” інформація стосується усіх подій, апелює до цінностей, враховує психологічні особливості людини, представляє певні моделі поведінки - вона є вагомим фактором формування світоглядних орієнтацій, уявлень про належну поведінку і спосіб мислення взагалі.

Інформаційний вплив чиниться як через зміст інформації, так і через її форму - мову, стиль викладу, апеляцію до значимих фактів. Таке значення інформаційних потоків - вплив на світосприйняття і самоідентифікацію людини робить контроль над ними потужною і небезпечною зброєю. Якщо подивитись на ретроспективу розвитку інформаційного простору України необхідним уваги є факт зміни акцентів технологій впливу. Якщо раніше у інформаційних потоках акцент робився на форму (індикатором була мова), то сьогодні акценти змістились власне на зміст інформації, тобто громадянину стало важче орієнтуватися в потоках інформації, оскільки такий чинник, як мова, перестав бути ключовим індикатором спрямованості повідомлень ЗМК.

Гострою проблемою в Україні є те, що чинне законодавство фактично не визначає правовий статус Інформаційного простору України — важливу ознаку й передумову формування інформаційного суспільства, входження України у світове інформаційне співтовариство, зміцнення державності та забезпечення національної безпеки України [7], але будь-яка незалежна держава не може не прагнути до контролю над своїм інформаційним простором. Таке прагнення спричинене багатьма різноплановими чинниками, що мають у той же час одну спільну рису - усі вони безпосередньо або опосередковано визначають безпеку держави, а отже, підлягають щонайменше фіксації й осмисленню.

Інформаційний простір України перебуває на етапі становлення і розвивається досить нерівномірно: друковані ЗМК, книговидавання, бібліотечний та кінематографічний комплекси не відповідають стандартам розвинутих країн, інші - Internet, мобільний зв'язок - виявляють стійку тенденцію до зростання.

Для друкованих ЗМК та книговидавання характерна тенденція скорочення об'ємів тиражів при збільшенні різновиду цих видань, при цьому більшість друкованих ЗМК є збитковими. Відповідно постає питання: за чий кошт існують ЗМК в Україні? Відповідь напрошується сама собою: за рахунок різних політичних сил, які використовують їх як інструмент в маніпуляційних діях. За даними держкомстату станом на 01.01.2000, в Україні було зареєстровано 3925 періодичних друкованих видань, а у 2005 році кількість їх становила 21810, тобто за 5 років збільшилась у 7 разів, але причиною такого росту є швидше політична боротьба, де ЗМК виконують функцію прислуговування.

Телебачення і радіо мають розвинутий характер і поширені по всій країні, в секторі електронних ЗМК створюється конкурентне середовище, проте якщо мова йде про якість, то 80% радіомовлення в Україні займає продукт неукраїнського виробництва [3]. Поширення мережі Internet в Україні ще не відповідає показникам розвинутих країн, а рівень насиченості Internet-контенту є низьким, хоча темпи розвитку Internet в Україні є близькими до середньоєвропейських [4]. Але аналіз якісного складу національного сегменту Internet дає таке: інформація про суб'єкти господарювання займає 37%, а про діяльність науково-дослідницьких установ і електронних ЗМК - 4,4% і 6% відповідно, тому можна констатувати лише кількісний ріст, і ніяк не якісний.

Законодавство України в інформаційній сфері фактично безсиле перед викликами часу: згідно з чинним законодавством, права проводити агітацію в передвиборчий період позбавлені ЗМК, які мають у своєму статутному фонді більше ніж 30% іноземних Інвестицій. Ця норма права дуже легко сьогодні

обминається, бо, як правило, спочатку іноземні фізичні або юридичні особи виступають засновниками юридичних осіб, які є резидентами в Україні, а вже ці резиденти засновують ЗМК. Сьогодні частка іноземного капіталу провідних ЗМК - канали "ІНТЕР", "1+1", "ICTV" свідчить про те, що вони перебувають під контролем іноземного капіталу. Таке становище є вже проблемою, безпосередньо пов'язаною з національною безпекою, і не може не тривожити.

Однією з причин такого стану національного інформаційного простору є не готовність до зедення політики в нових умовах, оскільки до розпаду Союзу на всій його території був єдиний комуністично-радянський інформаційний простір, який суворо охоронявся і куди не допускалась жодна інформація, яка не вкладалась у рамки пануючої ідеології. Іншою, не менш важливою еячиною є різке зростання кількості ЗМК і, відповідно, кількості сумарних знань цивілізації, а також розвиток мережі Internet. Відповідно, стан національного інформаційного простору необхідно визнати катастрофічний, а оскільки стан захищеності інформаційного простору є показником рівня національної безпеки, то і його необхідно визнати вкрай низьким. З огляду на тенденції розвитку інформаційного простору України необхідно зупинитись на загрозах, які з огляду на ноосферну парадигму інформації [12] постають перед Україною, а саме інформаційній зброї та засобам безпеки.

Визнання проблеми інформаційної безпеки на міжнародному рівні обумовлюється наступними чинниками глобалізації систем комунікації: у більшості індустріально розвинутих країн проводяться дослідження і розробки інформаційної зброї, що дозволяє здійснювати безпосередній контроль над інформаційними ресурсами потенційного противника, а в необхідних випадках впливати на них. За даними аналітичних центрів США, розробки такої зброї ведуться в 120 країнах світу, в той час як в галузі ядерної зброї - не більш як в 20. В деяких країнах завершено розробку інформаційної зброї з можливим противником як в умовах воєнних конфліктів, так і у мирний час.

С. Расторгуєв дає таке визначення: "інформаційна зброя - засоби, які дозволяють здійснювати з повідомленнями, що передаються, обробляються, створюються, знищуються і приймаються, задумані дії" [11, с.455]. "Вирішальним аргументом використання інформаційної зброї є її асиметричний характер" [10, с. 138], тобто здатність інформації здійснити вплив на свідомість. Відповідно, необхідна не тільки нейтралізація впливів, а й вироблення імунітету у суспільства задля захисту від інформаційного впливу.

Україна неодноразово була об'єктом спеціальних інформаційних операцій, які в більшості випадків досягали своєї мети, що спричиняло як матеріальні, так і нематеріальні втрати. А оскільки інформаційна зброя носить принципово наступальний характер, то основна увага повинна бути сконцентрована на іншій проблемі - проблемі інформаційної уразливості як окремої людини, так і суспільства. Відповідно, постає проблема захисту. Йдеться про поняття "інформаційна безпека", яке в більшості науковців асоціюється з "безпекою інформації", але варто акцентувати увагу на тому, що "інформаційна безпека" і "безпека інформації" - різнородові поняття.

Інформаційна безпека суспільства характеризується рівнем його захищеності, і - як наслідок - стійкістю основних сфер життєдіяльності стосовно небезпечних інформаційних впливів і обумовлюється здатністю нейтралізувати такі впливи за допомогою стійких уявлень про світ та стереотипів мислення.

Інформаційна безпека особистості характеризується рівнем її інформування щодо реального стану справ у всіх сферах життєдіяльності, "захищеністю її психіки та свідомості від небезпечних інформаційних впливів" [8, с.14]. Відповідно, основним завданням держави є підтримка дієздатності "фільтрів інформації", збереженні їх захисного потенціалу і в той же час розробка і застосування технологій нейтралізації негативних інформаційних потоків і мінімізація маніпуляції масовою свідомістю шляхом інформування та навчання своїх громадян [1]. І якою б не була міцною держава, неграмотність і нерозбірливість населення до інформаційних впливів, некритичність до інформації, що надходить, здатні призвести до негативних соціально-психологічних явищ, які можуть вивести державну систему із стану рівноваги.

Сьогодні в Україні присутні практично всі ознаки поразки в інформаційному протистборстві України із зовнішнім середовищем. Проте варто визначати ці результати як проміжні, а тому варто акцентувати увагу держави на проблемі захисту від інформаційної уразливості її громадян, і перш за все в частині заповнення змістом імунотвірною до негативних впливів продукту.

Причиною багатьох явищ негативного характеру в національному інформаційному просторі слід вважати неврегульованість нормативно-правової бази, що стосується системи забезпечення інформаційної уразливості. Тому необхідним є прийняття закону, який би чітко регулював систему забезпечення інформаційної безпеки України. Наступним кроком повинна стати розробка програми інформаційною стримування, яка б передбачала можливі варіанти розвитку подій в Україні і світі, вчасно і ефективно реагувала на будь-які прояви інформаційної агресії проти України, з подальшим створенням потужної й дійової системи інформаційно-психологічного забезпечення. Ситуація, в якій опинилась Україна, вимагає рішучих кроків у цій галузі.

Висновки. Сьогодні Україна виявляється неготовою до протистояння в умовах інформаційної доби. Основною причиною є нерозуміння і неусвідомлення того, що епоха військових і/або економічних протистоянь відійшли на другий план. Відповідно, неусвідомлення наслідків інформаційних впливів практично унеможливають їх знешкодження, тому єдиним ефективним способом захисту та/або боротьби є захист від інформаційної уразливості як громадянина та суспільства, так і держави загалом шляхом створення власного інформаційного ресурсу і його просування.

Джерела та література

1. Володенков С.В. Информационно-психологические войны и массовое сознание. - // <http://pr.philos.msu.ru/volod2.html>
2. Драч І. Як облаштувати інформаційний простір // Людина і влада. - 2001. -№ 1 -2.
3. Интеграция и разнообразие: новые тенденции в политике Украины в сфере массовой информации и новых коммуникационных услуг // Специздание к 7-ой Европейской конференции по вопросам политики в сфере СМИ. – Киев, 2005.
4. Інформаційний простір України. Аналітична доповідь УЦЕПД. - <http://www.uceps.com.ua/>
5. Лебон Г. Психология толп. - М., 1998.
6. Литвиненко О.В. та ін. Інформаційний простір як чинник забезпечення національних інтересів України. - К.: Чорнобильінтерформ, 1998. - 286 с
7. Олійник О.В., Соснін О.В., Шиманський Л.С. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави. - www.niss.gov.ua/book/Sosnin2.htm
8. Позняков А. Информационная безопасность личности, общества, государства // Воен. Мисль. - 1993. - № 10; № 14.
9. Постанова Верховної Ради України “Про концепцію національної інформаційної політики” від 03.04.2003 р. № 687-IV.
10. Почепцов Г.Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. - М.: Рефл-бук, К.: Ваклер. 2001.
11. Расторгуев С.П. Философия информационной войны. - М., 2001.
12. Старіш О.Г. Теорія відкритих систем як парадигма процесів глобального розвитку. - Сімферополь: Універсум, 2003.
13. Стариш А.Г. Философия информации. - Симферополь: Таврия, 2004.

Поступила до редакції 15.08.2007 р.